ڕۆڵی باشووری کوردستان لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریدا -1- ڕەسوڵ بێسکەنی

بەشی یەکەم

بارودۆخی نالەباری دەوڵەتی عوسمانی و قاجاری

نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدەهەم بۆ هەردوو ئیمپڕاتۆری ئێران و تورکیا قۆناغی هەرەس هێنان و داتەپین بوو، ئاشوب سەرانسەری ئیمپڕاتۆری تەنی بۆوە، هەردوو ئیمپڕاتۆری لەسەرە مەرگ دابوون، بە ئەندازەیەك گیرۆدەی تەنگوچەڵەمەی سیاسی و نائارامی ببوون سەریان لێ شێوا بوو، نەدەپەڕژانە سەر هیچ شتێك.
کوردستان لەنیوەی دووەمی سەدەی نۆزدەهەمدا لەناو ڕەوشێکی تا دوا ڕادە بەربادو وێراندا دەژیا، جەنگ و شوێنەوارەکانی جەنگ هەموو گۆشەیەکی ئاوەدانی کوردستانی وێران کردبوو، باجی زۆر و زوڵمی باجگرەکانی هەردوو دەسەڵاتی ناوەندی، جوتیارانی هەردوو دیوی سنووریان دادۆشیبوو، قورسایی زۆری بودجەی جەنگەکانی عوسمانی و سەربازگیری کوردەکان بڕستی لە کوردەکان بڕیبوو، داڕزانی ئابووری ئیمپڕاتۆری عوسمانی و قاجاری هێندەی دیکە بینی لە ئابووری کوردستان گیرکردبوو، زۆربەی جار سوپای ناوەند بەسەر نێزە و چەك باجی زۆریان بۆ خەزێنەی بەتاڵبوویان کۆدەکردەوە و گوند و شارۆچکەکانیان خەڵتانی خوێن دەکرد، ڕەنگە ڕووداوی کانوونی یەکەمی (1872)ی مەرگەوەڕ کە سوپای ئێران بۆ باج سەندن و ماڵیات وەرگرتن ئاگریان لەو ناوچەیە بەردا و ڕانە مەڕیان دەدزی نموونەیەکی زۆر بچوك بێت.

لە کاتی جەنگی ڕووسی – عوسمانی (1877) سوڵتان عەبدولحەمید بانگی جیهادی دا، بۆ بەشداری موسڵمانان لە غەزای ڕووس دا، شێخ عوبەیدوڵڵا لەگەڵ چەند سەد کەس لە موریدەکانی خۆی، بەدەم ئەم بانگەوازەوە چوو بۆ قەڵای بایەزید، کە لەلایەن سوپای ڕووسەوە داگیرکرابوو، لە ڕۆژانی شەردا نزیکەی پێنج هەزار کورد، کەلەسەرانسەری کوردستانەوە هاتبوون، لەژێر سەرکردایەتی ئەودا کۆبوونەوە.
لە بانگەوازی جیهاد، کوردان لەهەموو لایەکەوە بەدەوری شێخ

عوبەیدوڵڵای نەهریدا کۆبوونەوە، چونکە ئەم شێخە ناوی (سوڵتان ئەلعەشایر)ی لە خۆینابوو، کەوتبووە سەر کەڵکەڵەی سەروەری و سەربەخۆیی، لەهەموو لایەکەوە، خەریکی کۆکردنەوەی کەرەستە و چەك و چۆڵی شەڕ و سەربازی بوو، لەساڵی (1294ك – 1877ز) کە دەوڵەتی عوسمانی هەرا و پشێوی تێکەوت شێخ عوبەیدوڵڵا شێخانی ئالی عوسمانی چوونە لای و فەرماندە و سەرانی لەشکری عوسمانیش ئامادەبوونی ئەمیان بەهەلزانی و بەوپەڕی ڕێزەوە هێنایانە ناو (شار) و هاتنی ئەویان بەتەلگراف بەسوڵتانی عوسمانی ڕاگەیاند و لە (بابی عالی)شەوە فەرمان بە سەرکردەکانی لەشکر درا، تا چادر و کەرەستەی شەڕی بۆ ئامادە بکەن و سوروساتی خۆیان بەگوێرەی پێویست بۆ دابین بکەن.

کوردەکان حەزیان نەدەکرد بەشداری ئەو جۆرە کردەوە جەنگەڵیانە‌ بکەن، هەر لەسەرەتای شەڕەکەوە ناڕەزایی و مل نەدانی خۆیان پیشانی سەرۆکە شێخەکانیان داو هەر ئەوەندەی هەلیان بۆ هەڵکەوت مەیدانی شەڕیان بەجێ هێشت.لەبروسکەی فایق پاشا لە (17)ی تەموزی ساڵی (1877) بۆ موختارپاشای ناردبوو، ئاشکرا ئەو ترسە گەورەیەی دەردەخات چۆن کوردەکانی سەر بە شێخ عوبەیدوڵڵا بەهۆی کەمی ئازوقە و نەبوونی چادرەوە نیازی بڵاوە لێ کردنیان هەیە و چەکە کۆنەکانیان فڕێ دەدەن و چەکی نوێ تر و شتی تر کۆ دەکەنەوە و دەیبەن. زۆری نەبرد کوردەکان کەوتنە ئەوەی دەستە دەستە وازبێنن، ئەمەش شێخ عوبەیدوڵڵای ناچار کرد واز لەو هێزە بێنێ کە ئابڵۆقەی بایەزیدی دابوو بەرەو (بارگیر) بگەڕێتەوە.

ئەگەرچی هێزەکانی میلیشیای کورد لەلابەلا کردنی چارەنووسی ئەم جەنگەدا دەورێکی کاریگەر یا باشی نەگێڕا، جەنگ بەسەرکەوتنی ڕووسیا و تێشکانی عوسمانی دوایی هات، بەڵام پایەی شێخ عوبەیدوڵڵا لەناو کوردا لەجاران زیاتر بەهێز و جێگیر بوو، هوشیاری سیاسی زیاتر قوڵ بوو، چاکتر شارەزای دیوی ناوەوەی ئیمپڕاتۆری عوسمانی و لاوازیەکانی و گیروگرفتەکانی بوون، سروشتی دینیی دەوڵەت و جیهاد و غەزای عوسمانی ناسی، نفوزی کاریگەری بێگانە و پێوەندییەکانی نێوان دەوڵەتان تێگەیشت، ناسیاوی زۆرتری لەگەڵ گەورە پیاوەکانی کورد و ناوچەکانی پەیداکرد، چاك تر ئاشنای هەلومەرجی ژیانی خەڵکی کوردستان بوو، هەندێك چەك و تفاقی جەنگی دەستکەوت، ئەزموونی جەنگی بەدەست هێنا. شوێنی شێخ عوبەیدوڵڵا لەناو کوردا، ناوبانگی لەناوچەکەدا، نەك وەکو شێخێکی تەریقەت، بەڵکو وەکو ڕابەرێکی ناسراوی دینی، سیاسی، سوپایی درەوشایەوە.

بەدرێژایی ساڵەکانی (1878- 1880) ئابووری کوردستان لە دوا باری تێکچوون و وێرانەیی دابوو، برسێتی بڕستی لە خەڵکی کوردستان بڕیبوو، بەنموونە تەنیا لەناوچەیەکی وەك هەکاری دە هەزار کەس لەبرسان مردن، برسێتی کوردە کۆچەرەکان و نیمچە کۆچەرەکانیشی گرتبۆوە، هەزاران کەس لە ڕەوشێکی بێ هوودەیدا دابوون و بەرەو ناوچەکانی باکوور بۆ سەر سنوورەکانی ڕووسیا ڕایاندەکرد، بەو هیوایەی نەوایەك و ژەمە خواردنێك لە ڕووسیا بەدەست بخەن، ڕەوشی کوردستانی بندەستی ئێران لە کوردستانی بن دەستی عوسمانی چاکتر نەبوو، ڕۆژنامەی " مشاك" لەو بارەیەوە نووسیویە:
" برسێتی لە زۆر ناوچەدا وایان لە خەڵکەکە کردووە هێش و گۆشیان لەدەست بدەن و باکیان بەسیستم و یاسا نەماوە و بەکۆمەڵ پەلاماری ئەنبارەکانی دانەوێڵە دەدەن، بۆ تاڵان کردنی" لەناو ئەم ڕەوشە پڕ برسێتی و تێکشکانە سیاسی و ڕۆحییەدا شێخ عوبەیدوڵڵا وەکو سەرکردەیەکی کارسماتیکی ڕۆحی و دونیایی بە دیارکەوت. دۆخی قورس و ناهەموار کوردەکانی هان دەدا پشتگیری هەوڵ و تەقەڵلاکەی شێخ عوبەیدوڵڵا بکەن، ئەو هەوڵ و تەقەڵلایەی بۆ لێدانی موچەخۆر و دەزگاکانی دەوڵەتی عوسمانی تەرخان کردبوو، ئەو دەزگایانەی کار و پیشەیان ڕووتاندنەوەی خەڵك بوو.

شێخ عوبەیدوڵڵا بەو دادپەروەریەی دەینواند، بەو ژیانە ساکار و خاکی و خۆبەکەم زانینەی هەیبوو، خەڵکەکەی ژێردەستی ناچارکردبوو ڕێزێکی زۆری لێ بگرن، " قەت ڕەشوەتی وەرنەدەگرت، ڕێگای نەدەدا خەڵکەکەی دەوروپشتیشی وەری بگرن، ئەوەی لای بدایە بەشی کوشتن بوو، مرۆڤێکی ڕۆشنبیر بوو، بەپێی توانا هەوڵی دەدا لە بیروباوەڕ و جۆری ژیانی کۆمەڵگای خاوەن شارستانیەتی وردبێتەوە، دژی دزی و جەردەیی و تاڵان کردن بوو، حەزی دەکرد نەتەوەکەی ببێتە نەتەوەیەکی دامەزراوی پێشکەوتوو، ڕێزێکی زۆریان لێ دەگرت، وەك سەرکێکی دادپەروەر و مرۆڤخواز سەیریان دەکرد، ناوداری و پایەبەرزی شێخ عوبەیدوڵڵا گەیشتە ڕادەیەك کوردە موسڵمانەکان پاش سوڵتان و شەریفی مەککە بەپیرۆزترین کەسی دابنێن.

شێخ عوبەیدوڵڵا بەهۆی ناو و شۆرەتی لەڕووی پاکی و لەخواترسیەوە، بەهۆی توانای شەخسیەوە، وە بەهۆی حەماسەتی لایەنگرەکانیەوە، توانی دەسەڵاتێکی زۆر فراوان و بەرین بەسەر کوردەکاندا وەدەست بێنێ. لەبەرئەوە سەرخێڵ و هۆزە جۆراو جۆرەکان ئامادەبوون گوێ ڕایەڵی بکەن. وروژاندن و هەستێکی زۆر لەناویاندا بەگشتی خوڵقێندرا بەو واتەواتەی لەئارادابوون، سەبارەت بەو ئیمتیازاتانەی درا بە

ئەرمەنیەکان، گریمانێکی زۆریش هەیە شێخ سوودی لەمە وەرگرتبێ، دەستنیشانی یەکێتی نێوکوردەکانی کردبێت بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خودی خۆیان. ئامانج و نیازی شێخ یەکگرتنی هەموو کورد بوو، لەهەردوو خاکی تورکیا و ئێراندا، بۆ ئەمارەتێکی سەربەخۆ یا نیمچە سەربەخۆ بەسەرۆکایەتی خۆی.

لەو ماوەیەدا شێخ چەندین نامە و بانگەوازی بۆ سەرۆك هۆزە کوردەکان نارد تا هاوکاری بکەن، بۆ وەدەرنانی دەسەڵاتدارە عوسمانیەکان لە کوردستان، گومانی تێدانیە ئامانجی شێخ لەو نامە و وتارانەدا لەم ماوەیەدا ناردوونی بۆ سەرخێڵە جۆراوجۆرەکانی کوردستان ڕێکەوتون لەسەر دامەزراندنی کوردستانێکی یەکگرتوو بۆئەوەی لە دۆخێکدا بن بتوانن خۆیان کاروباری خۆیان بەڕێوەببەن بەبێ دەستێوەردانی دەسەڵاتدارانی تورکیا یان ئێران.

سەرەتای دەست پێکردنی ڕاپەڕینەکە

شێخ عوبەیدوڵڵا لە بارودۆخی نالەباری وڵات و پەرێشی بۆ نەتەوەکەی خۆی لەهەوڵی بۆ وچان دابوو، بۆ یەکخستنی کورد و ئاراستە کردنیان بۆ ڕاپەڕینێکی سەرتاسەری، هەرچەندە ئەوەی لەبەر دەستماندایە چەند زانیاریەکی کەمن دەبارەی سەرەتای سەرهەڵدانی ڕاپەڕینەکە، بەڵام ئەوەی ئاشکرایە شێخ عوبەیدوڵڵا هەر لەبەهاری ساڵی (1979) دەستی کرد بە ئامادەکاری بۆ بەرپاکردنی بزوتنەوەیەکی کوردی هاوبەش لە ئێران و تورکیا، هەروەها کاری کرد بۆ ڕاکێشانی ئەو سەرکردە و شێخانەی خاوەنی زۆرترین دەسەڵاتن، لەسەر هەردوولای سنووری نێوان تورکیا و ئێران. بۆئەوەی لابدە لای ڕاپەڕینەکەی.

لەهەمان کاتدا شێخ هەوڵی دەدا بۆ بەدەستهێنانی کۆمەك و یارمەتی دەرەکی بۆ بزووتنەوەکەی لەمەشدا زیاتر شێخ لەمەیدانی سیاسەتکاریدا پشتی زیاتر بە ڕووسیا دەبەست نەك بەریتانیا، کە دەهاتە سەر ئەوەی هەڵوێستی ڕوون بکاتەوە دەیوت: "باشتر وەهایە لایەنگیری شێر بیت نەك هی ڕێوی".

بۆ گەشەی ڕاپەڕینەکەی شێخ عوبەیدوڵڵا لەوە گەیشتبوو هەتا سەرۆکە کوردەکان یەك نەگرن کورد سەرکەوتن بە خۆیەوە نابینێ، مەرجی هەر گەورە و بەئامانج گەیشتن، تەنیا لە ڕێی یەکێتیەکی ڕاستەقینەی کوردەکان و خۆ ئامادەنێکی قایم و پتە و بۆ پێکهێنانی ڕاپەڕینێك دەهاتەدی، لەبەر ئەوە نوێنەرانی خۆی ناردە هەر چوارقوڵنەی وڵات و داوای لە سەرۆکە کوردەکان کرد بەیەکەوە لە ڕووی دەوڵەتی عوسمانی و ئێرانییە داگیرکەرەکان ڕاست ببنەوە.

شێخ عوبەیدوڵڵا لە نامەکانیدا ئەو ڕاستیەی دەست نیشان دەکرد تا چ ڕادەیەك میللەت لە دۆخێکی قورس و تاڵ دا دەژی، ئەوەشی دووپات دەکردەوە دەوڵەتی عوسمانی و ئێران کەم و زۆر مافی ئەوەیان نیە

سەردارێتی کورد بکەن، کە دەهاتە سەر ڕاپەڕینی چەکداریش شێخ لەوە دەدوا ئەگەر بێتو هەموو سەرۆکە کوردەکان پشتگیری ڕاپەڕینەکە بکەن، سەرکەوتن مسۆگەرە و گومانی تێدا نییە، شێخ لەتەك نامە ناردنیشدا نوێنەری شارەزا و قسەزانی خۆی ناردە لای سەرۆکە کوردەکان، بەو نیازەی مەبەستی شێخیان بۆ ڕوون بکاتەوە و بەلای بزووتنەوەکەدا ڕایان بکێشن، ئەو نوێنەرانەی شێخ گەیشتنە ڕووسیاش، بەناوی شێخەوە داوایان لە کوردەکانی ئەوێ کرد بدەنە تەك ڕاپەڕینە گشتیەکەی کورد.

لە هەمووان زیاتر سێ کەس لە سەردارانی کورد بوونە سەنگەی بزواندنی شێخ عوبەیدوڵڵا، هەمزاغای مەنگوڕ و عەبدوڵڵاخانی زەرزا و محەمەد ئاغای ڕەوەند و سەرانی تری عەشایریش پشتیوانیان کرد.

دوای ئەوەی هەمزاغا چووە لای شێخ عوبەیدوڵڵا هانیدا دەبێ ڕاپەڕێت، ئەویش کە هەستی بە پێویستی بارودۆخەکە کرد، سەرانی خێڵەکانی بۆ ڕاپەڕین بانگهێشتن کرد. لەهەموو لایەکەوە کوردێکی زۆر لەدەوری شێخ عوبەیدوڵڵا کۆبوونەوە.

ماویەتی …